

az EI – az egybeeső információkat,
 az MS – a szóban forgó bibliográfiák kizárólagos információit,
 az ÖS – a bibliográfiák összes információját jelenti.

Az információk egymáshoz való viszonyát jellemző mennyiségi mutatók a következők: az egybeesési mutató (K_e), az elveszett (meg nem talált) információk mutatója (K_v) és a felesleges információk mutatója (K_f):

$$K_e = \frac{EI}{I} \cdot 100\%$$

ahol $I = MRZS + MS + EI = MRZS + \text{ÖS} = \text{ÖRZS} + MS$.

$$K_v = \frac{MS}{MS + EI} \cdot 100\% = \frac{MS}{\text{ÖS}} \cdot 100\%$$

$$K_f = \frac{MRZS}{MRZS + EI} \cdot 100\% = \frac{MRZS}{\text{ÖRZS}} \cdot 100\%$$

A fenti módszer lehetővé teszi a legkülönbözőbb típusú információk, feltárások összehasonlító analizését.

A következőkben a referátum elején említett vizsgálat anyagából vett táblázatokon mutatjuk be példaként, hogy a fenti mutatók milyen értékeket vettek fel:

- az 1. táblázat – a plazmafizika területén – az információk számszerű eloszlását mutatja be;
- a 2. táblázat az elemzett folyóiratok,
- a 3. táblázat pedig a Referatívnyj Zszurnalban referált cikkek K_e , K_v és K_f mutatóit sorolja fel.

Az elemzések eredményeként megállapítható, hogy fontos feladat a szakágazati bibliográfiai rendszer további távlati fejlesztése. Ez a munka azonban mind az elméleti, mind a módszertani kérdések megoldásakor fokozott figyelmet kíván.

2. táblázat

Az elemzett folyóiratok K_e , K_v és K_f mutatói

Mutatók	Az egybeeső információk mutatója K_e	Az elveszett információk mutatója K_v	A felesleges információk mutatója K_f
Zónánként A ¹	50	20	42,9
A	50,3	17,7	43,6
B	11,7	57,6	86,1
C	14,7	33,3	84,2
D	19,5	29,2	78,8
Az összes információban	29,5	27,9	66,8

A Referatívnyj Zszurnalban referált cikkek K_e , K_v és K_f mutatói

Mutatók	Az egybeeső információk mutatója K_e	Az elveszett információk mutatója K_v	A felesleges információk mutatója K_f
Zónánként A ¹	21,6	41,8	74,5
A	25,6	41,3	68,7
B	14,9	58,1	81,2
C	14	51,4	83,6
D	17,2	46,5	79,8
Az összes információban	22,5	43,4	72,9

*/BOGOLJUBOVA, M. M. – GEDRIMOVICS, G. V.:
 Otrazenie esztesztvennonaucnoj literatury v tekucsih bibliograficeszkih izdanijah = Naucsnuie i Tehniceszkie Biblioteki SZSZSZR, 1979. 8. sz.
 p. 18–23./*

(Volant Anna)

Miként tükröződik a valószínűségi számítás és a matematikai statisztika szakirodalma a referáló folyóiratokban?

Az elmúlt tíz évben a szovjet és a külföldi szaksajtóban az azonos profilú referálólapok elemzésével sok publikáció foglalkozott. Az ilyen vizsgálatok nemcsak az egyes szakterületeket legjobban lefedő referálólapok kiválasztására alkalmasak, hanem az információellátás egész rendszerére is fényt vetnek.

A valószínűségi számítás és a matematikai statisztika szakirodalmának feltárása szempontjából a következő referálólapok a legfontosabbak:

- Referatívnyj Zszurnal, Matematika (RZSM),*
- Mathematical Reviews (MR),*
- Zentralblatt für Mathematik und ihre Grenzgebiete (ZM),*
- Bulletin Signalétique. Sec. 110. Informatique. Automatique. Recherche Opérationnelle Gestion (BS),* és
- Statistical Theory and Methods Abstracts (STMA).*

A felsorolt referálólapok összehasonlító vizsgálata a következő jellemzők alapján történt: a primer információk feldolgozásának a dinamikája, a referált publikációk

típusa és mennyisége, a folytatólagos kiadványok és a bennük található cikkek tematikai megoszlása, nyelvek és országok szerinti megoszlás.

A vizsgált szakterületek a matematika új, gyorsan fejlődő ágai, amit a publikációk mennyiségének növekedése tanúsít az elemzett referálólapokban (1. táblázat).

A vizsgált 17 év adatai azt bizonyítják, hogy a referátumok számának megduplázódása az RZSM-ben 11, az MR-ben 9,4, a ZM-ben 9,2, a BS-ben 15, az STMA-ban pedig 11 év alatt következett be.

A további elemzés az 1974-ben megjelent publikációkat „kereste meg” a referálólapok 1974–1978 évfolyamaiban. Ez a módszer annyiban tér el az általában szokásostól, hogy meghatározott év szakirodalmi termésének tükröztetését több évfolyamban követi nyomon. Indoklásához kétség sem fér, mivel – az egyes referálólapokat tekintve, más-más arányban ugyan – a referálás olykor 3–7 évet is vár magára.

A dokumentumtípusok szerinti elemzés – amelynek összesítését a 2. táblázat közli – azt mutatja, hogy a

folytatólagos kiadványok (a továbbiakban: folyóiratok) cikkeitől eltekintve, a duplikáció a referálólapokban minimális. Így pl. az „integrált információáramlást” (az összes és csak az egyik referálólapban szereplő referátumok összege) reprezentáló 196 könyv közül csak három olyan akadt, amelyet négy lap is referált.

1. táblázat

A referálólapokban feldolgozott tételek mennyiségének alakulása 1961 és 1977 között

Év	Referálólap				
	RZSM	MR	ZM	BS	STMA
1961	1200	1020	935	1112	780
1977	2593	3240	3470	2278	2118

2. táblázat

A referálólapokban feldolgozott szakirodalom dokumentumtípusok szerinti megoszlása

Referáló lap	Dokumentumtípusok												Összesen
	Könyvek		Folyóirat-cikkek		Gyűjteményes munkák cikkei		Kutatási jelentések		Disszertációk		Kéziratok		
	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	
RZSM	142	4,6	2375	81,1	398	13,7	3	0,1	2	0,07	11	0,43	2931
MR	92	3,6	2235	87,9	207	8,1	12	0,4	–	–	–	–	2546
ZM	84	3,3	2247	88,6	192	7,5	14	0,6	–	–	–	–	2537
BS	19	1,1	1574	95,3	45	2,7	7	0,4	8	0,5	–	–	1653
STMA	–	–	1364	100	–	–	–	–	–	–	–	–	1364

3. táblázat

A referált folyóiratok és cikkek tematikai megoszlása

Téma-csoportok	Referálólap											
	Integrált információáramlás				RZSM				MR			
	folyóiratok		folyóiratcikkek		folyóiratok		folyóiratcikkek		folyóiratok		folyóiratcikkek	
	száma	%-a	száma	%-a	száma	%-a	száma	%-a	száma	%	száma	%-a
A ₁	41	7,9	1514	47,0	33	9,0	1165	49,0	39	13,0	1198	53,6
A ₂	188	36,1	729	22,6	140	38,0	514	21,7	131	43,5	515	23,0
B	104	20,0	399	12,4	84	22,8	304	12,8	55	18,3	169	7,6
C	108	20,8	369	11,4	65	17,7	275	11,6	51	16,9	236	10,6
D	79	15,2	214	6,6	46	12,5	117	4,9	25	8,3	117	5,2
Összesen	520	100,0	3225	100,0	368	100,0	2375	100,0	301	100,0	2235	100,0

Téma- csoportok	Referálólap											
	ZM				BS				STMA			
	folyóiratok		folyóiratcikkek		folyóiratok		folyóiratcikkek		folyóiratok		folyóiratcikkek	
	száma	%-a	száma	%-a	száma	%-a	száma	%-a	száma	%-a	száma	%-a
A ₁	37	12,8	1247	55,5	29	14,6	1000	63,5	33	35,1	1118	82
A ₂	134	46,2	486	21,6	60	30,2	200	12,7	29	30,9	117	8,6
B	56	19,3	220	9,8	46	23,1	142	9,0	18	19,1	85	6,2
C	49	16,9	224	10,0	42	21,1	179	11,4	8	8,5	22	1,6
D	14	4,8	70	3,1	22	11,0	53	3,4	6	6,4	22	1,6
Összesen	290	100,0	2247	100,0	199	100,0	1574	100,0	94	100,0	1364	100,0

Körülbelül hasonló a helyzet az időszaki gyűjtemények cikkei esetében is: itt 494 cikk közül csupán két gyűjtemény 15 cikkét referálta mind a négy referálólap. A kis példányszámban megjelenő disszertációk, konferencia-anyagok stb. általában csak a kiadó ország referálólapjában jelentek meg.

Az átfutási idők tekintetében a következő a helyzet: az 1974-ben megjelent publikációkat még az évben az RZSM 27, az MR 2, a ZM 11, a BS 13,4 az STMA pedig 2,3%-os arányban referálta. A referátumok a legnagyobb arányban (az MR kivételével) az 1975. évfolyamban jelentek meg: RZSM – 62,6%; ZM – 52,3%; BS – 81%; STMA – 75,4%.

A leggyorsabb referálólapnak a BS bizonyult: a tárgyév termését három éven belül dolgozta fel. Az RZSM és az STMA négy év alatt, az MR és a ZM öt év alatt referálta az 1974-ben megjelent publikációkat.

Az öt referálólap által számba vett irodalom 86%-a folyóiratcikk volt. A cikkek integrált információáramlása 3225 egységet ölelt fel, miközben a referált folyóiratok száma 520 volt. Az iménti adatokat 100%-nak véve, az egyes lapok esetében a következő arányok alakultak ki: RZSM: 73,6%–70,8%; MR: 69,3%–57,9%; ZM: 67,7%–55,8%; BS: 48,8%–38,3%; STMA: 42,3%–18%.

Az eddig vizsgált szempontoknál is lényegesebb az, hogy az egyes referálólapok miként választják ki a referált folyóiratokat és cikkeket. Ennek kimutatásához az egész vizsgálati anyag öt tematikai csoportba sorolható:

- A1 a témákra szorosan specializálódott folyóiratok;
- A2 általános matematikát és a matematika egyes ágait érintő folyóiratok;
- B a határterületek (műveltségkutatás, információ-elmélet, kibernetika stb.) folyóiratai;
- C általános tudományos és természettudományi folyóiratok;
- D általános műszaki, gazdasági stb. folyóiratok.

A csoportok adatainak összehasonlítása lehetővé teszi az egyes referálólapokban szereplő folyóiratok és cikkeik tematikai arányainak megállapítását (3. táblázat). A táblázat a következő figyelemre méltó sajátosságokat tükrözi:

a szakterületre specializált folyóiratok (A1) száma minden referálólapban nagyjából azonos volt;

az A2 csoportba tartozó folyóiratok reprezentációja a BS-ben és az STMA-ban a szükségesnél gyengébb;

a C és a D csoport tekintetében természetesen az RZSM és a BS vezet, lévén ezek több szakterületet átfogó orgánumok.

A párhuzamos feldolgozások vizsgálatából kitűnt, hogy az összes lapban 45 folyóirat (8,6%) és 580 cikk (18%), négyben pedig 133 folyóirat (26%) és 1265 cikk (24,2%) közös. A legnagyobb fokú duplikáció a szakterületre specializált csoportra a jellemző (46%).

A vizsgálat a referált szovjet folyóiratokra is kiterjedt (4. táblázat). A szorosan specializált publikációk közül a BS csak egy szovjet folyóiratot referált, míg az MR és a ZM ezenkívül még további négy időszaki gyűjteményt is.

4. táblázat

A referált szovjet folyóiratok és cikkek megoszlása

Referáló- lapok	Folyóiratok		Folyóiratcikkek	
	száma	%-a	száma	%-a
RZSM	102	28,8	593	25,0
MR	49	18,3	434	20,0
ZM	49	17,0	427	19,3
BS	45	22,6	317	20,0
STMA	–	–	–	–

5. táblázat

A referált cikkek nyelvek szerinti megoszlása

Nyelv	Referálólálap				
	RZSM	MR	ZM	BS	STMA
Angol	60,7	69,8	70,5	67,7	95,0
Német	3,9	3,2	3,9	3,0	2,7
Orosz	25,8	19,5	18,7	19,4	—
Francia	5,3	4,6	4,1	6,2	1,2
Egyéb	4,3	2,9	2,8	3,7	1,1

A csak egyetlen referálólálap által feldolgozott folyóiratok száma a következőképpen alakult: RZSM – 104; MR – 33; ZM – 25; BS – 27; STMA – 6.

Földrajzi tekintetben a következő volt a helyzet: az RZSM 33, az MR 41, a ZM 38, a BS 27, az STMA 23 ország folyóiratait dolgozta fel.

A feldolgozott cikkek *nyelvi megoszlása az 5. táblázatban látható*. A feldolgozott anyag 95,7–99%-a a négy vezető nyelvre esik.

Az elemzésből az alábbi következtetések vonhatók le:

az egy-egy évben megjelent dokumentumok teljes körű feldolgozása a különféle referálólálapok esetében 3–5 évet vesz igénybe;

a szakirodalmat legjobban átfogó referálólálap az RZSM;

a határterületi szakirodalom vonatkozásában kitént a központosított, sok szakterületet felölelő rendszer (VINITI) előnye a külföldi, ágazati rendszerekkel szemben;

mivel a csak egy referálólálapban feldolgozott folyóiratok aránya kb. 40%, a teljesség érdekében elengedhetetlen az összes lapban való keresés;

az RZSM megbízhatóságának javítása érdekében célszerű az azonos profilú külföldi referálólálapok tanulmányozása, hogy a VINITI-ben egyelőre nem referált fontos folyóiratokat a későbbiekben be lehessen illeszteni a feldolgozásba.

/SZIMONOVA, E. G.: Oszobennoszti otbora mirovoj literaturü po teorli verojatnosztej i matematicszej sztatistike v referativnüh zszmalah = Naucsnië i Tehnicseszkie Biblioteki SZSZSZR, 1979. 5. sz. p. 20–24./

(Novák István)

Referálólálapok és egyéb források értékelése 75 élelmiszerismereti és élelmiszer-technológiai irodalomkutatás alapján

Hollandiában az élelmiszerismeret területén vizsgálatot kezdeményeztek annak megállapítására, hogy mely forrásokat kell használni ahhoz, hogy az ésszerűség határain belül megkapják a tárgykör teljes irodalmát. A vizsgálat eredményeit kutatási stratégiák kimunkálására is felhasználták.

A referálólálapok korábbi értékelése

A 60-as években több vizsgálatról számolt be a szakirodalom. E vizsgálatok közben a bibliográfiák adatait hasonlították össze a jelentős referálólálapok adataival. Megállapították azt, hogy a keresett címek jelentős része egyáltalán nem jelent meg a referálólálapokban. A referált címek *fele részén csupán egyetlen forrásban, a másik fele pedig egynél több forrásban szerepelt*. Más szerzők még rosszabb arányt állapítottak meg.

Az irodalomkutatások elemzése

Jelen vizsgálat során azokat a forrásokat elemezték, amelyekben a 75 irodalomkutatás egyes utalásait megtalálták.

Azokat az irodalmi utalásokat, amelyekre csak egyetlenegy forrásban akadtak rá, *egyedi hivatkozásnak* nevezték el. Más irodalmi utalások két vagy több forrásban is megtalálhatók voltak.

Az 1. táblázat az irodalomkutatások csoportosítását mutatja az élelmiszerismeret főbb részterületei szerint.

Az egyes források értékeléséhez minden irodalomkutatásnál az alábbi paramétereket állapították meg:

U – az utalások teljes száma,

H_1 – a hivatkozások forrásonkénti teljes száma,

H_e – az egyedi hivatkozások forrásonkénti száma,

$H_n = H_1 - H_e$ – a többszörös hivatkozások forrásonkénti száma,

K – az átnézett kötetek forrásonkénti száma.

A kapott adatokat kumulálták és táblázatba foglalták (2. táblázat).

Az 1. ábrán Venn diagramm segíti a jobb megértést. Ezen a három nagy referálólálap, a *Chemical Abstracts (CA)*, a *Food Science and Technology Abstracts (FSTA)* és *Horticultural Abstracts (HA)* adatai láthatók.